

ȘCOALA GUSTIANĂ DUPĂ 23 AUGUST 1944. CONDAMNARE, MARGINALIZARE ȘI SUPRAVIEȚUIRE ÎN REGIMUL COMUNIST

*Organizatori: Cooperativa Gusti și
Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului*

*București, 27-28 octombrie 2017
Str. Schitu Măgureanu nr. 9, Sala de Consiliu "Dimitrie Gusti"
(Facultatea de Sociologie și Asistență Socială)*

**cooperativa
GUSTI**

VINERI, 27 OCTOMBRIE 2017

9.30 – 9.45

**Deschiderea oficială a Conferinței
de către**

Alin Mureșan (IICCMER) și

Andrei Florin Sora (Universitatea din București)

9.45 – 11.30

PANEL I. SOCIOLOGII ÎN COMUNISMUL DE TRANZIȚIE

Moderatoare: Theodora-Eliza Văcărescu (Universitatea București)

Zoltán Rostás (Universitatea din București), Dimitrie Gusti după 1944 și planurile Școlii imediat după război

Această cercetare prezintă activitatea profesorului Dimitrie Gusti și a școlii sale sociologice după 23 august 1944. Dimitrie Gusti, fiind președintele Academiei Române, a încercat, de la bun început, să stabilească relații constructive cu noile autorități civile și militare, făcând demersuri ca școala să fie acceptată în aceste condiții de tranziție. Gusti și membrii școlii au încercat să reia cercetările de teren, relațiile științifice internaționale și să demareze proiectul academic al Consiliului Național al Cercetării Științifice, sub egida Academiei Române. Însă marginalizarea progresivă de după 1944 a devenit efectivă în 1948. După această dată, o parte a școlii a fost întemnițată, cei rămași în libertate încercând să-și continue vocația schimbându-și, totodată, ocupațiile profesionale.

Marek Skovajsa (The Caroline University of Prague), 'Not in the least useful to Socialism': The Suppression of Czech Sociology, 1945-1950

This paper describes the losing battle of Czech sociology against the ascending Communist power in the period 1945-1950. The liberation of 1945 opened the door to a rapid renewal of sociology which, in terms of its personnel, emerged from World War II relatively well preserved. The pre-war sociological institutions were soon re-established and sociology seemed to be entering another period of expansion. University programs were reopened in Prague and Brno and even new tertiary institutions were created to satisfy extraordinary demand for social science education. International contacts were quickly renewed. This feverish organizational and teaching activity was, however, doomed to be short-lived. While the Czechoslovak Communist Party was expanding and tightening its grip over the country, the Communist influence was also increasingly dominant in the academic sphere. Confronted with this growing pressure, Czech sociologists, among whom Marxists were the rarest exceptions, attempted, first, to demonstrate in polemical writings sociology's superiority over Marxism-Leninism, and, later, to show the compatibility between the two. This life-saving strategy remained fruitless. Sociology was among the first academic disciplines to be dismantled after the Communist takeover of February 1948. The most senior figures of the discipline (Inocenc Arnošt Bláha, Josef Král, Emanuel Chalupný) were sent into forced retirement, many other sociologists found themselves on, or beyond, the margins of the academic sphere. Especially exposed were those sociologists who had taken an active part in the political life of the country on the non-Communist side. Some faced political repression; others avoided this fate by going into exile. Still other members of the discipline reoriented themselves away from sociology towards politically more acceptable

academic disciplines. Sociology in general and empirical social research in particular were targets of a negative campaign orchestrated by the Communist Party apparatus and carried out mostly by students and young academics. Even had sociology retained a modicum of support among some representatives of the new power, the standing of the discipline, according to the official ideology, was so low that this support could not materialize in any official actions meant to preserve it. The proponents of the discipline of Marxism-Leninism, imported from the USSR, which replaced sociologists and philosophers in the academic institutions, were not ready to strike any compromise with sociology, this ultimate bourgeois pseudoscience, at least not until 1956, when the tide began to change again.

Veronika Szabari (Eötvös Lorany University, Budapest), Opportunities of Hungarian Sociology between 1945 and 1948

In my presentation I offer a brief account of the history of Hungarian sociology right before the socialist era. Firstly, I will focus on how the earlier Hungarian sociological traditions survived or died between 1945 and 1948. I will mention only two traditional movements in Hungarian sociology. 1. The bourgeois radicals who created the journal Twentieth Century (Huszadik Század), and the Association of Social Sciences (Társadalomtudományi Társaság) at the beginning of the century. In spite of their initial scientific success, the journal and the associations ceased to exist due to political reasons. 2. The folk writers in the 1920-30's, who believed that the agrarian question was the most important social problem in Hungary. Some of these 'populist writers' (Gyula Illyés, Péter Veres, Imre Kovács, Zoltán Szabó and Ferenc Erdei) became interested in social research and published descriptive works (so-called sociographies) on the situation of the agrarian population. These were mostly impressionistic and highly critical accounts, but some of them had scientific aims too. Undoubtedly, it was Ferenc Erdei who was most interested in using social scientific methodology and theories. In spite of the productive sociographical works, the first sociological academic establishment was created in 1942 by István Dékány. The question arises why the bourgeois radicals (Oszkár Jászi) or 'populist writers' could not institutionalize sociology in Hungary. Just like before 1945, even right before the socialist era one of the most important features of Hungarian sociology was its extreme closeness to political spheres. I would like to present how this close relationship between sociology and politics influenced sociology even after 1945. Similarly to the bourgeois radicals (Oszkár Jászi, Karl Mannheim) after WW I, Dékány too had to leave his chair after WW II. In 1946 Sándor Szalai was appointed as the chair of the new Department of Sociology. Before Szalai took this office, István Hajnal, the Dean of the Faculty of Humanities invited Karl Mannheim (who left the country in 1919) and Erdei to be chairs of the Departments of Social Theory and Sociographics which were to be founded, but by that time Mannheim was already a professor at the London School of Economics (from 1933) and declined the invitation. Erdei chose a political career after the Second World War. Thus, in 1946 this important leap towards the establishment of sociology, was not the result of a systematic, immanent development closely tied to the structure of the university and the construction of the discipline. This event was rather inextricably linked to the person of Sándor Szalai, who had been deported to a labor camp in 1944 and who, after his return, was politically active and became the head of the intellectual department of the Social Democratic Party in Hungary. Thus, after 1948, during the political cleansings, Szalai was charged and condemned of scientific espionage, and, in 1950 he was sentenced to life imprisonment. After the imprisonment of Szalai the sole institutional basis of the discipline was gone, and in consequence of the political changes the indispensable medium of sociological thinking, the public sphere, was also destroyed. Although in accordance with the ideology of the 1950's, drastic changes occurred in the structure of society, there was no discussion about society, and for the unilateral party communication the only unquestionable theoretical ground was provided by the official ideology.

11.30-11.45

Coffee break

11.45 – 13.30

PANEL II. ELIMINĂȚI, MARGINALIZAȚI, SUPRAVIEȚUITORI. MONOGRAFIȘTII ÎNTRE DOUĂ REGIMURI

Moderator: Ion Matei Costinescu (Universitatea din București)

Alina Juravle (Universitatea din București), *H. H. Stahl și Șerban Voinea – despre rolul sociologiei și sociologilor într-o lume în schimbare*

În lucrarea propusă, urmăresc să pun în lumină felul în care, în 1947, într-o lucrare publicată la editura Partidului Social Democrat, respectiv într-o "Introducere în sociologie", Henri H. Stahl, alături de Șerban Voinea, caută să definească rolul sociologiei și al sociologilor într-o lume în plină și radicală schimbare. Acest tip de comunicare, argumentez, plasat într-un context complex al momentului, poate fi interpretat ca fiind un mod prin care cei doi încearcă să afirme și consolideze, într-un spațiu public dominat de noi forțe politice, poziția sociologiei și a sociologilor români ca aliați necesari ai statului într-un demers de modernizare ce trebuie să fie așezat pe baze certe, sigure, științifice. Mai mult, poate fi identificată în acest volum inclusiv o încercare de a plasa sistemul sociologic al lui Dimitrie Gusti pe o poziție mai favorabilă în raport cu noua putere, printr-o subliniere a apropierii acestuia față de gândirea sociologică marxistă. Astfel, poate fi argumentat faptul că acest volum este încă un mijloc prin care Stahl și Voinea încearcă să asigure continuitatea Școlii și a valorilor acesteia, supraviețuirea sociologiei și, probabil, supraviețuirea sociologilor însăși.

Ionuț Butoi (Universitatea din București), *Istорii de viață în vremuri de restricție. Lumea lui Vulcănescu după război*

Biografia lui Mircea Vulcănescu pare a se întrerupe brusc imediat după sfârșitul războiului mondial, din cauza procesului în urma căruia a fost condamnat, întemnițat și în urma căruia i s-a tras și sfârșitul. Cu toate acestea, Vulcănescu a avut, până în momentul arestării sale definitive în 1946, mai multe proiecte științifice și editoriale pe baza căror se poate reconstituî, în parte, un plan de „adaptare”/supraviețuire la realitățile României postbelice. În acest plan este evident un orizont monografist care se regăsește în preocupările sale intelectuale și proiectele colective imaginate. Schimbările radicale din viață sa s-au resimțit, însă, pe planul relațiilor sociale, o parte din legăturile sale cu membrii „tinerei generații” devenind inactive din diferite motive. Totodată, greutățile provocate de proces familiali Vulcănescu sunt un prilej pentru a identifica acea parte a legăturilor sale sociale, din cîmpul cultural monografist și nu numai, care a rămas funcțională. În această cercetare mi-am propus să înțeleg modul în care o lume la scară mică, lumea socială a lui Vulcănescu, experiază schimbările de statut, de traseu profesional/academic, de perspective de viață, maniera în care le interpretează și modurile specifice în care reacționează față de noile realități de după 23 august 1944. Folosind metoda microistoriei, voi accesa, cu precădere, surse din arhive private sau/și publice.

Dragoș Sdrobiș (Colegiul „Noua Europă”, București), *Umbrele trecutului în traectoria postbelică a sociologului Traian Herseni*

Lucrările care abordează biografia lui Traian Herseni (și nu numai) evidențiază doar anumite segmente cronotopice ale vieții acestuia, uneori scoase din contextul istoric. De aici și etichetarea unilaterală a lui

Herseni ca „marxist”, „legionar”, „antisemit” sau „eugenist”. Aceste caracterizări, unele dintre ele incompatibile, reprezintă motivul pentru care biografia lui Herseni trebuie reanalizată, pornind mai ales de la aspirațiile de promovare socială ale acestuia și de afirmare în câmpul sociologic. Dosarul Traian Herseni din Arhiva CNSAS permite reconstituirea biografiei sociologului și a unei traectorii sociale care nu este deloc străină de ideea de promovare universitară în România interbelică și, mai apoi, de reabilitare publică în perioada instaurării regimului comunist în România. Pentru această din urmă perioadă, un aspect interesant de (re)evaluat este relația lui Herseni cu Mihail Ralea, cunoscut ca un sociolog marxist încă din perioada interbelică.

13.30-15.00

Pauză de masă

15.00-17.15

PANEL II. ELIMINAȚI, MARGINALIZAȚI, SUPRAVIEȚUITORI. MONOGRAFIȘTII ÎNTRE DOUĂ REGIMURI

Rucsandra Pop (Universitatea din București), *Contribuția lui Mihai Pop la înființarea Institutului de Folclor*

Prin Decretul nr. 136 din 6 aprilie 1949 a fost înființat, la București, Institutul de Folclor. La baza institutului nou creat prin eforturile cercetătorului Harry Brauner și a echipei coagulate de acesta, au stat Arhiva Fonografică a Ministerului Cultelor și Artelor, constituită la sugestia lui G. Breazu, și Arhiva de Folclor a Societății Compozitorilor Români, fondată de Constantin Brăiloiu. Între 1941 și 1945, Mihai Pop a fost atașat cultural la ambasada României din Bratislava. În 1946, când a revenit în țară, a participat la pregătirile pentru conferința de pace de la Paris. În anul următor și și-a dat demisia din Ministerul de Externe și a acceptat un post de director administrativ la fabrica de ciment de la Fieni, de departe de București. A părăsit Fienii în octombrie 1948, când a fost chemat la București pentru a lua parte la înființarea Institutului de Folclor, unde s-a numărat printre primii angajați. În ianuarie 1950, din cauza amicitiei cu Lucrețiu Pătrășcanu, cuplul Lena Constante și Harry Brauner este arestat. Din lotul Pătrășcanu mai face parte și un alt gustist și apropiat al lui Mihai Pop, Anton Golopenția. Mihai Pop a fost coordonator al activităților științifice până în 1954 și a îndeplinit rolul de director interimar de la arestarea lui Brauner și până la numirea lui Sabin Drăgoi în funcția de director al Institutului. Lucrarea de față își propune să cerceteze contribuția lui Mihai Pop la înființarea Institutul de Folclor din București, atât sub aspect instituțional cât și la nivelul relațiilor personale cu Harry Brauner.

Corina Doboș (Colegiul „Noua Europă”, București), *Gheorghe Retegan: contribuții la dezvoltarea demografiei în anii 1960-1970*

Fluctuațiile disciplinare care au marcat după 1940 cariera sociologului Gh. Retegan (1916-1998), precum și capacitatea acestuia de reinventare în fluidul domeniu al științelor sociale sunt exemplare pentru destinul școlii gustiene după 1945. Ca mulți alți cercetători de la Institutul Social Român, Retegan a fost adus de Golopenția la Institutul Central de Statistică la începutul anilor 1940, după ce ISR își văzuse bugetul redus drastic. ICS era condus pe atunci de dr. Sabin Manuilă, o personalitatea științifică și organizatorică ce reușise să canalizeze energiile politice și să obțină finanțările necesare pentru centralizarea și eficientizarea sistemului de statistică (statistica populației și statistică economică) din România. Retegan a făcut parte din echipele care au lucrat sub conducerea lui Golopenția la campania de

cercetări dedicate „Românilor de la Est de Bug” din anii 1942-1943, după finalizarea cătora Retegan a continuat să lucreze la ICS și să se ocupe mai ales de statistică demografică. Sistemul centralizat de statistică trece prin transformări structurale începând cu 1947, marcate nu numai de fuga lui Manuilă din România, dar și de Conferința Ministerială de Reorganizare a Statisticii din octombrie 1947, unde se hotărăște înființarea unui departament de statistică muncii și relațiilor sociale, care să fie pus sub conducerea lui Retegan. Dar arestările făcute în „cazul Pătrășcanu” în rândurile cercetătorilor de la ICS au decimat această instituție, iar Retegan a fost arestat și el în 1950 și a rămas în închisoare până în 1954 când a fost eliberat, în urma sentinței de nevinovătie pronunțată în procesul din 1954. După eliberare, Retegan a fost angajat la Institutul de Cercetări Economice al Academiei RPR, unde a desfășurat o serie de cercetări monografice ale mai multor centre industriale, ale căror rezultate Retegan le publică parțial în „Revista de statistică” și în „Probleme economice”. Demersurile sale de cercetare și metoda monografică în general au fost condamnate ca neconforme din punct de vedere ideologic, într-un articol demascator publicat în 1958 în revista Lupta de clasă. În anii 1960, odată cu (re)conturarea precupărilor științifice și guvernamentale pentru urmările industrializării și urbanizării asupra dinamicii populației și structurii pe grupe de vârste în strânsă legătură cu planificarea economică, Retegan se implică tot mai mult în domeniul demografiei. El va publica constant pe teme demografice, mai ales asupra cercetărilor legate de fertilitate în „Revista de statistică”, „Viața economică” sau „Consfătuiri Statistice”. La începutul anilor 1970 îl regăsim pe Retegan activ în cadrul Comisiei Naționale de Demografie, iar la Conferința Mondială a Populației de la București din 1974, Retegan, ajuns între timp profesor universitar la Academia de Studii Economice, a făcut parte din delegația României la CMP și din colectivul de redactare a documentelor de lucru ale părții române. Prezentarea mea se va axa pe examinarea cercetărilor efectuate de Retegan în domeniul demografiei și, mai ales, pe încercările acestuia de a defini statutul epistemologic al demografiei ca știință socială, care, aflată în proximitatea guvernării, încearcă să își definească obiectul și metodele specifice. Această evaluare va fi dublu contextualizată: pe de o parte în dinamica domeniului demografiei românești din anii 1960-1970, pe de altă parte, prin comparație cu dezvoltările epistemologice care caracterizează școala de demografie franceză, sub a cărei influență covârșitoare se dezvoltă demografia română postbelică.

Ștefan Bosomitu (IICCMER, București), „Supraviețuitorii”. Monografiști ai școlii gustiene în slujba regimului de democrație populară

În anii ce au urmat celui de-al Doilea Război Mondial, sociologia românească avea să cunoască un lent, dar neverosimil, proces de marginalizare. Cauzele acestei evoluții au fost multiple. Pe de o parte, a fost vorba de un soi de mimetism intelectual și instituțional al regimului nou instalat – care avea să importe modelul academic și științific sovietic – care repudia sociologia, considerând-o ca fiind o „pseudo-știință burgheză și reacționară”. La fel de mult a contat însă și faptul că, în vizionarea autorităților și a noii ordini politice, sociologia românească trebuia să „plătească” pentru implicarea politică din anii interbelici (îndeosebi a Școlii gustiene), cât și pentru derapajele unora dintre exponentii acesteia – care fie sprijiniseră mișcarea legionară, fie fuseseră implicați activi în administrația regimurilor autoritare din România celui de-al Doilea Război Mondial. Însă nu toți exponentii infrastructurii dezvoltate în jurul școlii gustiene aveau să aibă de suferit de pe urma instaurării regimului comunist. Pentru unii dintre aceștia – îndeosebi pentru exponentii școlii gustiene care se regăsiseră în sijul mișcărilor și a grupurilor de stânga în perioada interbelică, noua ordine a însemnat o oportunitate de carieră, atât în plan științific/academic, cât și politic. Dacă Miron Constantinescu e un caz cunoscut, mai puțin cunoscute sunt cele ale lui Gheorghe Vlădescu-Răcoasa, Stanciu Stoian, Roman Moldovan, Mircea Biji, etc. Studiul meu va încerca să recomponă carierele academice și politice ale exponentilor școlii gustiene care s-au regăsit în noul proiect politic inițiat de Partidul Comunist după cel de-al Doilea Război Mondial.

Carmen Albert (Muzeul Banatului Montan, Reșița), Cornel Grofșorean în fața comisiei de epurare (1945)

Frământările politice din România anilor celui de-al doilea război mondial s-au accentuat odată cu schimbarea survenită în 23 august 1944 când vechii aliați deveniseră inamici, iar partidul comunist încurajat de prezența sovietică își începuse acțiunea de intimidare și „curățare” pentru anihilarea oricărei opozitii. Cornel Grofșorean de la Timișoara, întemeietor al Institutului Social Banat-Crișana, ca și alte personalități, nu a scăpat atenției noilor autorități, fiind nevoie și el, ca atâtia alții să se apere, să scrie fel și fel de memorii prin care să se justifice, de fapt să răspundă unor acuzații care, potrivit vremii, odată formulate își produceau efectul fără ca cineva să mai încerce să le și dovedească. Cea mai obișnuită era cea de fascism. Nu a scăpat nici el de eticheta atribuită în grabă și fără discernământ multor personalități. Eticheta era lansată mai ales de către comuniști, ale căror organizații, în Banat, reușiseră să-și impună acoliții. Cu toate acestea, unele persoane și-au dat seama curând de pericolul pe care îl reprezentau acțiunile de epurare în care se lăsaseră antrenați. Un set de documente din arhiva Baroului avocaților județului Timiș, completat cu memoria justificativ al lui Cornel Grofșorean, ilustrează această etapă din viața celui care a condus destinele institutului bănățean de la înființare până la sfârșit, precum și felul în care a încercat să scape de acuzații, pentru a obține mult dorita „decizie de apărare de epurare”.

17.15-17.30

Pauză de cafea

18.00-19.30
MASĂ ROTUNDĂ

Mecanisme de adaptare în comunismul de tranziție

SÂMBĂTĂ, 28 OCTOMBRIE 2017

9.30-11.45

PANEL III. ALEGERI DIFICILE

Moderator: Martin Ladislau Salamon (Universitatea din București)

Andrei Florin Sora (Universitatea din București), Victor Rădulescu-Pogoneanu: opțiunile și destinul unui intelectual după 23 august 1944

Victor (Picket) Rădulescu-Pogoneanu (1910-1962), o personalitate complexă a României contemporane, este cunoscut astăzi mai ales pentru implicarea sa în momentul 23 august 1944, cât și pentru supliciul și moartea sa în temnițele comuniste. Martirul lui V. Rădulescu-Pogoneanu este amplificat de intransigența sa față de anchetatori, în posfa infirmității de care suferea, și de imaginea care ne este transmisă de către unii dintre cei care l-au cunoscut (Camil Demetrescu, Neagu Djuvara etc.). Chiar dacă principalele date biografice ale lui Victor Rădulescu-Pogoneanu sunt accesibile, totuși, rolul său în cadrul mișcării anti-comuniste nu este în întregime cunoscut. Ne propunem un studiu biografic, prin care să înțelegem profilul

intelectual și motivațiile alegerilor lui Victor Rădulescu-Pogoneanu după înlăturarea regimului Antonescu, lupta sa împotriva instaurării în România a unui regim pro-sovietic și refuzul său de a colabora cu Puterea în timpul procesului Maniu și în temnițele comuniste. Pentru îndeplinirea acestui obiectiv, un pas, esențial și obligatoriu, este repertorierea surselor (archive, memorii, jurnale etc.), inclusiv texte scrise de V. Rădulescu-Pogoneanu, chiar și înainte de 1944, care ne pot explica mai bine dimensiunile implicării sale civice. Acest studiu urmărește patru direcții de cercetare. În primul rând, este indispensabilă o analiză, chiar dacă succintă, a traseului intelectual al lui Victor Rădulescu-Pogoneanu: mediul în care a crescut, studiile, locul său în școala gustiană, perioada petrecută la Ministerul Instrucțiunii, intrarea în diplomație. A doua direcție de cercetare vizează activitatea sa în Ministerul Afacerilor Externe, în special după 23 august 1944. Legăturile cu fruntașii Partidului Național Tărănesc și acuzarea sa în procesul Maniu constituie a treia direcție de cercetare. A crezut V. Rădulescu-Pogoneanu că România poate deveni democratică și instaurarea unui regim totalitar poate fi împiedicată? Cât de fondate au fost acuzațiile care au dus la condamnarea sa? Nu în ultimul rând, ne propunem reconstituirea perioadei petrecute în închisorile comuniste. Victor Rădulescu-Pogoneanu a fost unul dintre acei intelectuali români formați în perioada interbelică (cu opțiuni politice de centru-dreapta, centru-stânga sau neimplicați politic), care au refuzat și au luptat împotriva oricăror forme de extremism și totalitarism.

Irina Nastasă-Matei (Universitatea din București), Ernest Bernea și legionarismul – opțiunile ideologice ale unui sociolog și consecințele lor postbelice

Lucrarea pune în discuție trecutul legionar al lui Ernest Bernea și, în special, consecințele acestuia și destinul postbelic al sociologului. Este analizată activitatea sa publicistică, mai ales de la revista „Rânduiala”, dar nu numai, activitatea lui ca asistent al lui Simion Mehedinți, precum și perioada petrecută la Ministerul de Externe, prin prisma atitudinii ulterioare a autoritaților comuniste și scoțând în evidență traseul postbelic al membrului școlii gustiene, profund marcat de deriva legionară. Principalele surse utilizate sunt documentele de la arhiva CNSAS și de la arhiva Ministerului de Externe.

Balázs Telegdy (Universitatea „Sapienția”, Miercurea-Ciuc), Istoria sociologiei maghiare din Ardeal ilustrată prin evenimentele de viață ale lui József Venczel

În acest studiu voi prezenta, prin prisma evenimentelor din viața lui József Venczel, efectele evenimentelor politice asupra sociologiei și sociologilor. Acest aspect oferă o prezentare cvasi-subiectivă a evenimentelor de după 23 august 1944 în Transilvania de Nord, dar, totodată, oferă și o imagine de ansamblu a mecanismelor de purificare ideologică aplicate de puterea comună. Perioada analizată începe în 1944, când, după 23 august, România și Ungaria devin din aliați dușmani, iar granițele – și implicit frontul – dintre aceste țări se mută în jur de 40 km de la Cluj. Cu toate acestea, Universitatea din Cluj începe anul după programul stabilit. În perioada imediat următoare războiului, începe o scurtă perioadă relativ liberă în care Venczel, acceptând o invitație oficială a viitoarei puteri, încearcă să contribuie semnificativ la reforma agrară. După înființarea unei noi instituții la Cluj – Universitatea Bolyai – el ajunge în vizorul noii puteri ca element indezirabil, din acest moment începând, practic, o cădere liberă în statusul său, prin intervențiile activiștilor și a Securității. Etapele acestei decăderi încep cu prima arestare a lui Venczel în martie 1947, fără nici o acuzație, soldată, însă, cu o detenție de aproape un an de la Ploiești. Eliberat de aici, revine la Cluj și, deși nu fusese acuzat oficial, ca fost prizonier politic nu și-a putut redobândi catedra de la universitate. Ca o alternativă acceptabilă, datorită sprijinului oferit de către prietenii, devine bibliotecar în Societatea Muzeului Ardelean, statut pe care a putut să-l ocupe până la 1950, când a fost arestat pentru a doua oară. Această două arestare a fost însă bine pusă la punct, acuzația fiind trădare de țară, un caz în care și ceilalți inculpați au fost selectați atent, reprezentând câte un strat social nedorit de

către puterea comunistă. În studiu voi prezenta câteva aspecte ale procesului, care cred că este elocvent și reprezentativ procedurii juridice practicate în timpul comunismului. Rezultatul acestui proces a adus cu sine eliminarea lui Venczel din viața socială și științifică, fiind condamnat 12 ani de temniță grea și muncă silnică (această fiind practic o condamnare la moarte indirectă), condamnare căreia, totuși, Venczel i-a supraviețuit.

Dumitru Lăcătușu (Centrul de Consultanță Istorică), Destinul communist al lui Mihail Levente și relațiile sale cu Anton Golopenția

Deși în primii ani postbelici biografia lui Mihail Levente a fost una a încercărilor, fiind arestat de Securitate și interrogat despre perioada petrecută în Transnistria în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, precum și despre relațiile lui cu Anton Golopenția, acesta a reușit să scape de soarta tragică a unor intelectuali cu „pete” similare la dosar. Ulterior, a ajuns să ocupe, în perioada regimului comunist, funcții importante, cum ar fi cele de ministru și de membru în Comitetul Central al PCR. De asemenea, Mihail Levente a fost, pentru o perioadă, și ofițer de Securitate. De aceea, biografia lui constituie un exemplar studiu de caz pentru a analiza mijloacele prin care unii dintre reprezentanții societății interbelice s-au integrat și adaptat nouului regim, dar și ce a presupus această trecere pentru persoanele cu un trecut similar. Din acest punct de vedere, examinarea biografiei lui Mihail Levente poate dezvălui unele din strategemele prin care cei aflați în situația lui și-au justificat propriile „pete” din trecut și și-au reinterpretat biografia în conformitate cu ideologia comunistă. Nu în ultimul rând, cercetarea unor astfel de cazuri ne poate arăta și ce îi deosebește pe cei care s-au integrat în noul regim de cei care nu au reușit această trecere de la „vechiul regim” la cel comunist. Comunicarea de față are trei părți. Prima urmărește să analizeze legăturile lui Mihail Levente cu apropiati ai școlii gustiene în perioada în care a lucrat la Institutul Național de Statistică, iar cea de-a doua relația cu Anton Golopenția și rolul său în recensământul realizat de autoritățile române în Transnistria. Ultima va examina evoluția sa profesională după 23 august 1944 și modul în care acesta și-a ajustat și reinterpretat biografia în conformitate cu canoanele ideologiei comuniste. În cadrul acestei prezentări, voi urmări să identific principali factorii care ar putea explica biografia comunistă a lui Mihail Levente și să analizez dacă intrarea lui într-o relație de tip client-patron și legăturile sale cu comuniștii încă dinainte de 23 august 1944 pot explica supraviețuirea lui de după această dată și, ulterior, ascensiunea din perioada comunistă. Cum poate fi explicată această ascensiune și care sunt principali factorii care au stat la baza ei? Prezentarea are drept surse documentele create de Securitate cu privire la biografia lui și cele produse în timpul cercetării sale pe linie de partid de către Comisia Controlului de Partid.

11.45-12.00

Pauză de cafea

12.00-14.15

PANEL IV. „RĂMĂȘITE” INSTITUȚIONALE

Moderatoare: Adela Hîncu (CEU, Budapesta)

Andrei Gaghi (Universitatea „Paris-Descartes”), Receptarea monografismului gustian în Franță după Al Doilea Război Mondial. Analiza arhivelor instituționale și publicistice (1944-1958)

În comunicarea noastră, dorim să analizăm receptarea sociologiei gustiene în Europa occidentală și, în particular, în Franța, în anii ce au urmat celui de-al Doilea Război Mondial și tipurile de traекторii ale

colaboratorilor și discipolilor Școlii monografice de la București care s-au refugiat sau au colaborat cu instituții și cu cercetători din Europa de Vest. În paralel cu schimbările ce au loc în România, peisajul sociologiei franceze este profund bulversat după război. Sociologii dispun de numai patru catedre, sunt slab reprezentați în conducerea nou înființatului Centrul național al cercetării științifice (CNRS - Centre national de la recherche scientifique). Centrul de studii sociologice, fondat la inițiativa lui G. Gurvitch în 1946, dispune de un buget modest, dar va contribui de manieră semnificativă la refondarea sociologiei franceze de după război. Vom explora felul în care este privită activitatea Școlii gustienne (anchetă, publicații interbelice, proiectele gustistilor de după război, etc.) în cercetările Centrului de studii sociologice, în cadrul căruia D. Gusti a ținut o conferință în 1946, în a treia serie a revistei Année sociologique, în nou înființatele Cahiers internationaux de sociologie și Populations, dar, și în arhivele Academiei de științe morale și politice, instituție care îl număra pe Gusti printre membri corespondenți din 1938. Vom prezenta, de asemenea, mențiunile privind absența cercetătorilor români de la congresele Institutului internațional de sociologie la cele ale Asociației internaționale de sociologie (AIS/ISA) din 1949, 1950, 1953 și 1956. Pe de altă parte, vom încerca să evidențiem felul în care activitatea lui Constantin Brăiloiu, fondator în 1944, la Geneva, al Arhivelor internaționale de muzică folclorică și cercetător la CNRS din 1948, a putut reflecta imaginea Școlii monografice în domeniul folclorului, etnologiei și a etnomuzicologiei.

Cătălina Dobrescu (Universitatea din București), *Fundațiile Regale după 23 august 1944 în oglinda Revistei „Căminul Cultural”*

Studiul de față detaliază activitatea Fundațiilor Regale după 23 august 1944, așa cum reiese din Revista „Căminul Cultural”. Povestea echipei monografice, devenite echipe studentești ale Serviciului Social și reorientate după abrogarea legii Serviciului Social, continuă după august '44, ducând mai departe o doctrină și o mișcare dintre cele mai ample și complexe. Planul de reconstrucție a Țării după război se făcea pe căile culturii, prin Fundația Regele Mihai I, care activa prin organizațiile ei proprii: Cămin Cultural (sătesc, orășenesc, muncitoare și ostășesc), Școli Țărănești, Echipe și Tabere de muncă ale tineretului la sate. Căminul Cultural era organizația care activa pentru binele întregii comunități, în colaborare cu școală, biserică, autoritățile de stat și comunitatea locală, contribuind la îmbunătățirea stării de sănătate, a modului în care se realiza munca la sate și educația copiilor. Instaurarea efectivă a regimului comunist a condus la reorientarea activității Fundației, reclamând o anumită colaborare cu autoritățile. Spre sfârșitul anului 1946 se poate vorbi despre o descentralizare a activității, mare parte din lucrările pe care le îndeplinea Direcțiunea Căminelor Culturale din centrală trebuind să treacă în competența Căminelor Culturale Județene sau Regionale. Fundațiile Regale au constituit, până în 1947, un refugiu pentru activitatea gustiștilor, o modalitate de a duce mai departe o activitate plină de satisfacție și succes. Astfel, în caietele Revistei „Căminul Cultural” descoperim o întreagă lume din care fac parte: cercetările realizate înainte de 1944, cercetările realizate după 1944, lipsite de ampioarea celor anterioare, planuri de lucru pentru cele peste 4000 Cămine Culturale, rezultatele acestora și evaluări asupra activității de ridicare a satelor, publicații, cărți, recenzii.

Levente Székedi (Universitatea Creștină „Partium”, Oradea), *Supraviețuirea ideii monografiste în gândirea sociologică maghiară din România postbelică*

Influența Școlii Gustiene asupra sociologiei maghiare interbelice transilvănene a fost demonstrată de studii recente de istoria sociologiei, prezența cadrelor teoretice și ale reperelor metodologice tipice sociologiei monografice în cercetarea sociologică maghiară interbelică ardeleană putând fi considerată o evidență istoriografică, cu toate că „viața” ideii gustiste în gândirea sociologică maghiară din România postbelică

este rareori analizată. Studiul are în vedere evidențierea acelor procese și evenimente care dovedesc continuitatea abordării gustiste în sociologia maghiară de după cel de-Al Doilea Război Mondial. În anii de tranziție (1944–1947) sociologia maghiară din România trăia o „perioadă de grație”: a fost realizată o anchetă despre opțiunile de carieră ale liceenilor, la Universitatea Bolyai din Cluj s-au predat discipline sociologice (inclusiv sociologia monografică), s-a discutat înființarea unui institut român-maghiar de cercetare socială (care ar fi utilizat metodele gustiste în studierea satelor mixte), sociologii planificau continuarea cercetării monografice de la Unguraș (1941–1943). Pentru sociologii maghiari din Cluj ai perioadei de tranziție, gustismul era mai mult decât o tradiție viabilă: era însuși prezentul. După înăsprirea sistemului și nimicirea sociologiei, concretizată în arestarea reprezentanților ei de marcă și restructurarea programei universitare, cercetările sociale s-au orientat către domeniul industrial. Aceste monografii economice respectau prevederile materialismul istoric, însă dădeau dovadă de „strecurarea” abordării gustiste, fără referiri riscante la „științele burgheze.” După moartea lui Stalin și relativă liberalizare a regimului, discursul s-a deplasat, treptat, de la negarea sociologiei spre critica agresivă a „sociologiei burgheze”. În acest context a publicat de către redactorul șef al revistei Korunk din Cluj, Ernő Gáll, un articol programatic despre importanța cercetării realității sociale (1957), care admitea existența unor aspecte pozitive în metodologia gustiană. Studiul semnalizează începutul restaurării discursivee a Școlii Gusti în texte de limbă maghiară, un proces care își va atinge apogeul după reabilitarea oficială a sociologiei la mijlocul anilor 1960.

Bogdan Popa (Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, București), *Sociologia sportului și școala gustiană. O relație forțată*

În anii 1970, sociologia românească a acordat o atenție deosebită fenomenului sportiv. Au fost traduse texte fundamentale în domeniu, în general din limbile franceză și rusă, și au apărut câteva articole și încercări monografice, centrate, evident, pe situația organizării timpului liber în România socialistă. Era un început de drum, iar pentru regăsirea unor potențiale rădăcini românești s-a făcut apel la autoritatea lui H.H. Stahl (prinț-un interviu luat de Vasile Firoiu și publicat în „Educație Fizică și Sport”, XXIV, 2, februarie 1971). În aceeași perioadă s-a încercat introducerea unor texte de sociologie a educației fizice în ediția de Opere ale lui Dimitrie Gusti, demers reluat la începutul anilor 1990, în contextul apariției unui volum cu părțile cenzurate inițial. Totuși, o analiză atentă a școlii sociologice gustiene arată că interesul științific al acesteia pentru educație fizică și sport era, în cel mai bun caz, redus. Dimitrie Gusti însuși nu pare să fi scris o parte din acele texte ce îi sunt atribuite. Scopul contribuției de față este de a analiza impactul real al școlii sociologice gustiene asupra cercetărilor dedicate educației fizice și sportului. După ce, în anii 1950, în știință și teoria sportului au avut întâietate texte traduse din reviste și volume de specialitate apărute în Uniunea Sovietică, în numai două decenii scrierile lui Dimitrie Gusti și ale discipolilor săi par a fi fost redescoperite pentru a justifica preocupări noi ale sociologiei românești. În acest context, o cercetare asupra sportului și educației fizice ca teme de cercetare în sociologia românească are rolul de a lămuri încercările (și exagerările) din anii 1970 și, de asemenea, de a contribui la analizele actuale asupra tentativelor de recuperare a școlii lui Dimitrie Gusti.

14.15-15.30

Masa de prânz

15.30-17.00

Atelier